

*Оксана Рагулько
(Буриштин, Україна)*

**ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА – СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА
ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ (ДОСЛІДЖЕННЯ
СПАДЩИНИ ВЕЛИКОГО ПЕДАГОГА В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО)**

В сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтується на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолог-педагогічних теоріях, які розвивають діяльний підхід до навчання. Характеристика інновації: корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Будь яка педагогічна технологія повинна відповідати основним методологічним вимогам: концептуальність, системність, можливість управління, ефективність, відтворюваність, візуалізація. В.О.Сухомлинський писав: «Відкрити в кожній людині творця, поставити її на шлях самобутньо-творчої, інтелектуально-повнокровної праці-це завдання стає нині першочерговим у практичній роботі школи» [3,67]. Концепцією технології є заперечення насильства над особистістю в процесі навчання та розвитку учнів. Основне завдання – надання допомоги учневі у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу.

Сьогодні, в умовах модернізації української освіти, одним із напрямків оптимізації навчального процесу у навчальних закладах є його спрямування на демократизацію взаємовідносин викладача та учня, що зображується в нових підходах до навчання: створенні сприятливої атмосфери співробітництва, зниженні монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, яка може бути отримана з доступних джерел і переходу до діалогового спілкування, інтенсифікації впровадження в навчальний процес активних методів навчання, які дають можливості для розкриття творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності учня. Педагогіка співпраці – напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу. Найбільш помітною фігурою серед ініціаторів педагогіки співробітництва був

доктор психологічних наук, академік Ш.О.Амонашвілі. Основне завдання педагогіки співробітництва, яка була спрямована проти авторитарності в освіті та вихованні, він спробував визначити так: "зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільним соратником, співробітником, одноступнем у своєму ж вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати"[1,85]. Вагомий внесок у розвиток технології співробітництва зробили С. Соловейчик, С. М. Лисенкова, В. Ф. Шаталов, І. П. Волков, Є.М. Ільїн, М.Борисовський, М.Ярмаченко. Сутність даного підходу визначалась створенням та організацією учителем міжособистісної взаємодії, яка б здійснювалась у «оптимістично-гуманній атмосфері», і вимагала від нього майстерності та вміння ефективно спілкуватися.

Теоретичну базу технології становлять положення, що ґрунтуються на психологічній теорії творчої особистості та її розвитку В.О.Сухомлинського, Незважаючи на те, що серед його праць ми не знаходимо спеціально присвячених темі співробітництва, однак сама ця ідея є однією з тих, що пронизують всю теоретичну і практичну спадщину видатного педагога. Гуманізм педагогічної системи Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність як неповторної індивідуальності. Найкращий учитель той, хто забуває, що він вчитель, а бачить в своєму учневі друга, одноступця. Педагогіка співробітництва бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, одноступця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати.

Завдання сучасного педагога – сформувати всебічно розвинутих, свідомих громадян, які увійшли в XXI століття і є будівниками майбутнього України. Шлях до цього проходить через спрямування професійної освіти на забезпечення самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадження у практику науки і

техніки. А тому, дуже важливо, як буде відбуватися навчальний процес: це повідомлення педагогом готових знань і сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування і відтворення їх, чи розвиток інтелектуальних якостей учнів, формування самостійного мислення, активності, свідомості, самоосвіти. Якщо взяти відносини між вчителем і учнем, то вони далеко не однозначні. Вчитель пов'язаний з вихованцем цілою системою формальних і неформальних зв'язків, за характер яких він несе відповідальність перед суспільством, сім'єю учнів, перед своєю совістю. Відповідальність нерозривно зв'язана з правами, з допомогою яких він може виконувати і свої обов'язки. Вихованці мають ті ж громадянські права, що і вчитель, але обов'язки в них все – таки різні, як по змісту, так і по формі. Якщо говорити про права учнів не з формальної, а з психологічної точки зору, то по відношенню до вчителя вони можуть залишатися беззахисними. Це відбувається тоді (не дуже рідко), коли своє моральне право і свої юридичні права педагог визнає надто формально або вживає їх далеко не кращим способом, забуваючи про інтереси учнів, колективу. Вміння правильно використати владу, наказувати тих, хто провинився, заохочувати найкращих говорить про високий професіоналізм педагога. Як же створити співробітництво, коли відношення учителя і учня скоріше можна назвати як відносини керівництва і підкоряння, відносини з дотриманням певної дисципліни? Можна! Але тоді вчитель не повинен бачити в учнях безликих гвинтиків, які виконують його волю. Заходячи в аудиторію, не потрібно бачити в дітях одноформних, однобоко мислячих суб'єктів, до яких він має використати офіційно передбачений індивідуальний підхід.

Справжній вчитель бачить особистість учнів, визнає їх неповторність, незамінність, поважає їх почуття, думки, право на свободу вибору, право на рівність і співробітництво, в яких би відносинах вони не були. Отже, рівність – завжди співробітництво, а в педагогіці – взаємна повага особистостей, готовність допомогти самореалізації їх можливостей, оптимістична віра у майбутнє. Співробітництво вчителя і учня дає можливість зробити нашими соратниками навіть тих учнів, які не люблять самостійної розумової праці,

спокійно користуються плодами праці вчителів і авторів підручників. Проте, не зразу це під силу вчителю. Мабуть всі проходять через той стан, коли, заходячи в аудиторію, ми любуємося собою, тим, що розповідаємо, як розповідаємо. Учні зачаровано слухають: багато фактів, багато нового, в класі тиша, вчителя люблять. Але коли підводились підсумки, найчастіше виходило, що «зворотній зв'язок» не працює. Учні не можуть відповісти на запитання, формулювати проблеми, усвідомлювати труднощі, вирішувати ситуації. Отже, готові знання вихованці «з'їдають».

Ось тут на допомогу прийшли досвід інших педагогів, література, а особливо, власні спостереження. Навіть Сократ своїх слухачів не вважав учнями, а себе – їх вчителем. В кожному він бачив свого друга, якому не доручав готові істини, а разом із ним активно шукав відповіді на питання і шукав їх шляхом опори на раніше засвоєний духовний багаж, збагачував цей багаж своєю творчою енергією. Якими ж шляхами повинен йти вчитель, щоб досягти з учнем співробітництва? Співробітництво – це позиція вчителя. І відкривається вона з його відношення до учня, його поваги і любові. Дуже важливо, щоб його відношення не були «для галочки», «на показ». Є такі поняття в практиці, як егоцентричність вчителя і педоцентричність. В першому випадку вчитель користується лише суб'єктивними оцінками, не рахуючись з думкою вихованців, нерідко забуває, що моральні цілі досягаються лише моральними засобами. Безініціативність, моральний інфантилізм – ось що супроводжує егоцентризм вчителя. Він може формувати у вихованців готовність до пристосування, до досягнення мети будь-якими засобами. Педоцентризм небезпечний замаскованою добротою, турботливим ставленням до учня, але насправді, вони не надають учням свободу дій тоді, коли потрібно, активно втручаючись, коли від вчителя потрібна віддача розуму, енергії, серця. Яким би не було завдання, справжній педагог повинен думати найперше про дітей. Ідея співробітництва побудована на індивідуальному підході до учнів. Це не завжди легко, адже в класі 25-30 учнів. Необхідно створити такі умови, щоб з поля зору не вийшли і ті учні, які «слабкі», «середні» і «сильні», щоб піднімали з нижчого до вищого, а сильним давали

такі завдання, які б виходили за рамки стандартної програми, розвивали в них здібності і творчі задатки.

Педагогічні здібності можуть бути і вродженими, і набутими. Щоб говорити про співробітництво, треба пам'ятати, що вчитель має бути добрим, а не злостивим; принциповим, а не злим. Якщо діти вам надоїли, якщо ви бачите в них «мучителів», підберіть іншу професію або займіться самовихованням. Потрібно стати добрим. Є поняття доброта педагога і педагогічна доброта. В першому випадку – це просто людські якості, в другому – це важлива якість, яка може і не бути рисою характеру. Це здатність педагога усвідомлено будувати свої відносини з вихованцями, опираючись на оптимістичну перспективу їх розвитку, на їх кращі якості, переслідуючи благородну мету і досягаючи її тільки благородними засобами.

Створити оптимістичну установку на учня, забути про його недоліки, бачити добро – ось що важливо в спілкуванні. Зміст співробітництва полягає в тій радості, яку воно дає. Чекати і вміти переборювати. Є таке поняття: «щасливу людину може виховати лише щаслива», а значить успіх потрібний не тільки учням, а й учителю. Грубість, неповага до особистості вчителя, можуть негативно вплинути не тільки на його бажання співробітництва, але й на доброту, увагу. В емоційно нестійких педагогів, з неможливістю управляти своїми почуттями виникає постійна напруга, стрес, які негативно впливають на співробітництво вчителя і учня. Така ж участь педагогів, які постійно перебувають у стані неадекватного оптимізму. Це крайнощі. Щоб цього не сталося, педагогу потрібно глибше поглянути на самого себе, розраховувати свої сили, розвивати свою емоційну культуру, психологічне бачення.

Емоційна культура вчителя іде, найперше, від слова. В.О.Сухомлинський писав: «Мої слова були б пустими звуками, якби в думках вихованців я не вишукував тонкої чутливості до слова, якби кожне слово не пробуджувало в них внутрішнього емоційного відгуку» [3,68].

Емоційна культура – це поєднання тих думок, відчуттів, емоцій, ідей, які дозволяють людині сприймати навколишній світ у всьому його духовному і

матеріальному багатстві, знаходити в собі кращі, благородніші почуття, передати їх своїм вихованцям, закликати їх до, самовдосконалення, формувати поважне відношення до людини, до моральних багатств суспільства, нетерпимість до зла, готовність боротися за торжество добра.

Успіх співробітництва залежить і від того, чи відповідає вчитель вимогам, які ставлять до нього учні: він повинен бути, як дружина Цезаря, поза підозрами, а помилятися не повинен, як Папа римський. І якщо помилку педагога, як людини, можна простити, то педагогічна помилка - недопустима.

Вчитель готується до уроку. Це та частина айсбергу, яка не видна ніким. Як зробити так, щоб ніхто на уроці не був бездіяльним? Які мотиви створити для навчання? В.О.Сухомлинський писав: «Страшна ця небезпека - безділля за партами; безділля шість годин щоденно, безділля місяці і роки. Це розбещує, морально калічить людину...». Є над чим працювати. Тут не підійде лише урок з традиційними методами, формами. Потрібна творчість вчителя. Це урок – дискусія, круглий стіл, мозкова атака, урок – суд, урок обміну ролей або занять «які ведуться не правильно» [3,68], ділова гра, урок з використанням комп'ютерних технологій і інші.

Вчитель найближче знаходиться до учня. Якраз на таких уроках він може побачити здібності учня, розвинути їх, зробити взірцем для інших, «заразити» бажанням до творчості, а ще - дає можливість шукати, дізнаватися, вчитися, здобувати успіх. Те, що не зрозуміли вдома, те, що не засвоїли на минулому уроці – все одно буде засвоєне, вивчене. З яким бажанням беруться за завдання: підготувати повідомлення, опорно-довідкові конспекти навіть ті учні, яких відносять до слабких чи середніх в навчанні! І як сильно їм хочеться на уроці побувати в ролі вчителя, керівника, консультанта, організатора!

Отже, педагогіка співробітництва дає можливість:

- забезпечує умови для розвитку творчої особистості дитини;
- сприяє виконанню завдань Національної доктрини розвитку освіти;
- сприяє позитивній мотивації учнів до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні;
- дозволяє гарантувати досягнення певного стандарту освіти;

- робить можливим сучасний підхід до побудови структури сучасного уроку;
- створює оптимальні умови для розвитку творчих здібностей дитини на уроках;
- створює атмосферу співробітництва, взаємодії вчителя та учня;
- розвиває соціальну та громадянську компетентність учня.

За інноваційним потенціалом впровадження педагогіки співробітництва носить комбінаторний характер, так як передбачає конструктивні поєднання, інтеграцію сучасних педагогічних технологій та методик, спрямованих на розвиток творчої особистості. Це дозволяє вчителю творчо інтерпретувати різні підходи до організації навчально-виховного процесу, а не заглиблюватися в суть тільки однієї технології. Ось ця єдність відносин співпраці та нових методик, розрахованих на співпрацю з дітьми, і становить суть педагогіки співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили // Ш.А.Амонашвили. - 1996. - 496 с.
2. Педагогика сотрудничества / С. Лысенкова, В. Шаталов, И. Волков и др. // Учительская газета. – 1986. – 18 октября.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. - Т. 2. // В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. - 670 с.
4. Фіцула М. М. Педагогіка // М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2003. – 528 с.
5. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. // В.В.Ягупов – К.: Либідь, 2003. – 560 с.